

Jan Hus v Kostnici

Situace v církvi, kdy již v jejím čele nestáli dva papežové, ale jak to označil jeden soudobý traktát „prokletá trojice“, nebyla udržitelná. A tak bylo na konci roku 1413 rozhodnuto, že bude řešena církevním sněmem, který se měl konat v říšském městě Kostnici na Bodamském jezeře. Neudržitelná byla ale i situace Jana Husa, který se, stížen klatbou a od podzimu 1412 žijící mimo Prahu v jihočeském vyhnanství, rozhodl, že přijme výzvu (ale i ochranu) uherského a římského krále a budoucího dědice českého království Zikmunda a dostaví se na sněm, kde měla být řešena i kauza jeho kacířství a kde, jak doufal, bude moci ve veřejném slyšení odpovídat všem, kteří ho budou chtít vinit. Toto rozhodnutí padlo na konci srpna 1414 a do odjezdu si Hus v Praze za pomoci právníka Jana z Jesenice ještě připravil dokumenty pro obhajobu a vypracoval tři projevy, které chtěl přednést před koncilem: *Řeč o míru*, *O postačitelnosti Kristova zákona* a *Řeč o víře*. Do Kostnice odjeli Hus a jeho doprovod (v němž byl také jako písař univerzitního poselstva Petr z Mladoňovic, který zachytil Husovy osudy od příprav v Praze až po smrt na hranici ve své *Zprávě o mistru Janu Husovi v Kostnici*) z hradu Krakovce 11. října 1414, na místo dorazili 3. listopadu, dva dny před zahájením koncilu. Teprve v Kostnici Hus obdržel Zikmundův ochranný glejt, který ho měl doprovázet při cestě. Do Kostnice se ale začali sjíždět i jeho nepřátelé, zejména Štěpán z Pálče a Michal de Causis.

Někdy v těchto listopadových dnech Hus obdržel od svých přátel z Čech žádost, aby se vyjádřil k praxi přijímání pod obojí způsobou laiků, která začala být uváděna v život nepochybně ještě před jeho odjezdem z vlasti. Na základě spisů Jakoubka ze Stříbra a Mikuláše z Drážďan, které zřejmě obdržel současně se žádostí, sestavil v květnu v kvestii *O přijímání krve Kristovy pod způsobou vína* argumenty z Písma a zejména církevních autorit, kterými podpořil svou myšlenku, že je laikům dovolené a prospěšné přijímat Kristovu krev pod způsobou vína. Jeho spis, v porovnání se situací v Čechách zřejmě málo důrazný, přátele neuspokojil, a tak se k otázce kalicha Hus musel vrátit znovu, tentokrát ovšem jen svými listy z vězení. 28. listopadu byl totiž ve svém příbytku u vdovy Fidy z rozhodnutí kardinálů zatčen a uvězněn.

Prvním Husovým vězením, v němž strávil téměř čtyři měsíce, byl dominikánský klášter na Bodamském jezeře. Brzy po uvěznění Hus onemocněl, což poněkud zkomplikovalo práci vyšetřovací komise. I tak byly ale sestaveny žalobní články, které byly posléze předloženy Husovi. Šlo jednak o žaloby z procesu z roku 1410 a dále se měl Hus vyjadřovat k 45 článkům z Wyclifových spisů, které údajně hlásal, a k 42 článkům, které vybral Štěpán Páleč z jeho spisů, zejména ze spisu *O církvi*. Věznění neumlčelo Husa literáta. Byl zde strážěn pěti strážci, převážně Italy, kteří mu nejenže umožnili korespondenci s přáteli (od začátku ledna 1415 do až do 24. března mohl Hus napsat a ze žaláře propašovat dvanáct listů), ale také zde sepsal sedm drobnějších děl, které označujeme jako tzv. traktáty kostnické: *O desateru Božích přikázání a modlitbě Páně*, *O smrtelném hříchu*, *O poznání Boha*, *O třech nepřátelích člověka*, *O pokání*, *O manželství a O svátosti těla a krve Páně*. Většinu těchto děl vytvořil pro poučení nebo přímo na přání svých žaláňníků.

24. března 1415 v noci byl Hus převezen na biskupský hrad Gottlieben, kde měl podmínky daleko tvrdší. O něco lepšího zacházení se mu dostalo v jeho posledním vězení v minoritském klášteře, „u bosáků“. Jeho procesu, který se protáhl vzhledem k útěku papeže Jana XXIII. z Kostnice a jeho následnému zatčení a sesazení, se ujala koncilní komise pro věroučné záležitosti pod předsednictvím kardinála Pierra d'Ailly. Husovi se konečně podařilo, aby se mu dostalo veřejného slyšení 5.–8. června 1415, ale jiného než si představoval. Komisi šlo o to, aby odvolal své učení, k čemuž byl nabádán ještě na začátku července. Hus ale neodvolal, a tak byl odsouzen.

Konec Husova života popisují *Anály neznámého husitského autora*: „Léta Páně 1415 v sobotu po Prokopu řečený mistr Jan Hus, muž skvělý životem i mravy, na kostnickém koncilu na základě falešné výpovědi svědků, aniž mu bylo umožněno náležité slyšení, byl jako zatvrzelý kacíř přivázaný řetězy a řemeny ke sloupu, v ohni upálen a jeho popel kníže Klem přikázal vhodit do Rýna, aby nemohl být Čechy uctíván jako relikvie.“

Jan Hus in Konstanz

Die Situation in der Kirche, als nicht mehr zwei Päpste an ihrer Spitze standen, sondern – wie es ein zeitgenössisches Traktat bezeichnete – „die verfluchte Dreifaltigkeit“, war nicht mehr haltbar. Und so wurde Ende 1413 entschieden, dass die Situation durch eine Kirchenversammlung gelöst werden muss, welches in der Reichsstadt Konstanz am Bodensee stattfinden sollte. Unhaltbar war jedoch auch die Situation von Jan Hus, auf den ein Bann gelegt war und der außerhalb von Prag in südböhmischer Vertreibung lebte. Er entschied sich dazu,

die Herausforderung (aber auch den Schutz) des ungarischen und römischen Königs und künftigen Erben des tschechischen Königreichs Sigmund anzunehmen und sich auf der Versammlung einzufinden, wo auch der Fall seiner Ketzerei behandelt werden sollte. Er hoffte, dass er in öffentlicher Anhörung allen antworten können werde, die ihn anschuldigen werden wollen. Diese Entscheidung fiel Ende August 1414 und bis zur Abreise bereitete Jan Hus in Prag mit Hilfe des Juristen Johann von Jessenitz noch Dokumente für seine Verteidigung vor und arbeitete drei Vorträge aus, die er vor dem Konzil vortragen wollte: *Die Rede über den Frieden*, *Über die Hinlänglichkeit des Gesetzes Christi* und die *Rede über den Glauben*. Nach Konstanz reiste Jan Hus am 11. Oktober mit seiner Begleitung (die auch aus dem Schreiber der universitären Delegation, Peter von Mladonowitz, der das Schicksal von Jan Hus von den Vorbereitungen in Prag bis zum Tod an der Grenze in seinem *Bericht über Jan Hus in Konstanz* einfing) von der Burg Krakowetz (Krakovec) ab, in Konstanz trafen sie am 3. November, drei Tage vor Beginn des Konzils, ein. Erst in Konstanz erhielt Hus Sigmunds schützenden Geleitbrief, der ihn auf seiner Reise begleiten sollte. In Konstanz trafen jedoch auch seine Feinde ein, insbesondere Stephan von Páleč und Michael de Causis.

Am irgendeinem dieser Novembertage erhielt Hus von seinen Freunden aus Böhmen die Forderung, dass er sich zur Praxis der Kommunion unter beiderlei Gestalt von Laien äußere, die zweifelsohne noch vor seiner Abreise aus der Heimat eingeführt wurde. Auf der Grundlage der Werke von Jakobellus von Mies und Nikolaus von Dresden, die er anscheinend gleichzeitig mit der Forderung erhielt, stellte er eine Quästion *Über die Kommunion des Blutes Christi in Gestalt von Wein* mit Argumenten der Bibel und insbesondere von Kirchenautoritäten zusammen, mit welchen er seinen Gedanken stützte, dass es Laien erlaubt und auch für sie nützlich sei, das Blut Christi in Gestalt von Wein zu empfangen. Sein Werk, das im Vergleich zur Situation in Böhmen anscheinend nicht nachdrücklich genug war, befriedigte seine Freunde nicht, und so musste Hus zur Frage der Kommunion erneut zurückkehren, diesmal jedoch lediglich mit seinen Briefen aus dem Gefängnis. Am 28. November wurde er nämlich in seinem Quartier bei der Witwe Fida auf der Grundlage der Entscheidung der Kardinäle festgenommen und inhaftiert.

Das erste Gefängnis, in dem Jan Hus nahezu vier Monate verbrachte, war das Dominikanerkloster am Bodensee. Kurz nach seiner Inhaftierung erkrankte Hus, was die Arbeit der Ermittlungskommission etwas schwierig gestaltete. Doch auch so wurden die Klageberichte vollendet, die Hus schließlich vorgelegt wurden. Es handelte sich zum einen um Klagen aus dem Prozess von 1410 und des Weiteren sollte sich Hus zu 45 Artikeln aus den Werken Wyclifs äußern, aus welchen er angeblich predigte und zu 42 Artikeln, die Stephan von Páleč aus seinen Werken auswählte – und hier insbesondere das Werk *Über die Kirche*.

Doch das Gefängnis brachte den Literaten Hus nicht zum Schweigen. Er wurde hier von fünf Wachmännern bewacht, überwiegend Italiener, die ihm nicht nur die Korrespondenz mit Freunden ermöglichten (von Anfang Januar 1415 bis zum 24. März konnte Hus zwölf Briefe schreiben und aus dem Kerker

schmuggeln), sondern er schrieb hier auch sieben eher kleinere Werke, die er als so genannte Konstanzer Traktate bezeichnet: *Über die zehn Gebote Gottes und das Gebet Gottes, Über die Todsünden, Über die Erkenntnis Gottes, Über die drei Feinde des Herren, Über des Vaterunsers, Über die Ehe, Über das Sakrament des Leibes und des Blutes des Herren*. Den Großteil dieser Werke verfasste er, um die Gefängniswärter zu belehren oder weil diese es wünschten.

Am 24. März in der Nacht wurde Hus in die Bischofsburg Gottlieben gebracht, wo die Bedingungen für ihn weitaus härter waren. Ein etwas besserer Umgang wurde ihm in seinem letzten Gefängnis, im Minoritenkloster „u bosáků“ gewährt.

Seines Prozesses, welcher sich wegen der Flucht von Papst Johannes XXIII. aus Konstanz und dessen darauffolgende Festnahme und Absetzung in die Länge zog, nahm sich die Kommission des Konzils für Glaubensfragen unter dem Vorsitz von Kardinal Pierre d'Ailly an. Hus gelang es endlich, vom 5. bis 8. Juni eine öffentliche Anhörung zu bekommen, allerdings eine andere, als er sich vorgestellt hatte. Der Kommission ging es darum, dass Hus seine Lehren widerruft, wozu er noch Anfang Juli aufgefordert wurde. Hus widerrief jedoch nichts und wurde deshalb verurteilt.

Das Ende von Hus' Leben beschreiben die *Annalen eines unbekanntes hussitischen Autors*. „Im Jahr des Herren 1415, am Samstag nach dem St. Prokop, wurde Magister Jan Hus, ein Mann von großartigem Leben und großartigen Sitten, während des Konzils von Konstanz auf der Grundlage einer falschen Zeugenaussage als verbissener Ketzer mit Ketten und Riemen an eine Säule gebunden und im Feuer verbrannt, ohne dass ihm eine gebührende Anhörung ermöglicht worden wäre. Fürst Klem ordnete an, Hus' Asche in den Rhein zu werfen, damit sie von den Böhmern nicht als Reliquie geehrt werden konnte.“

Jan Hus in Constance

The situation inside the church that was not headed by two popes, but as one period treatise said, “the damned trinity”, was not sustainable. Therefore, it was decided later in 1413 that it would be addressed at a council to be held in Constance on Lake Constance. Jan Hus's situation was also unsustainable. An interdict was declared on him and from autumn 1412, he lived outside Prague (in South Bohemia). Hus decided to accept the challenge and protection of the Holy Roman King Sigismund of Bohemia and to appear at the council where the case of his heresy was supposed to be resolved and where, as he hoped, he would be able to answer everybody who had been accusing him during a public hearing. This decision was made in late August 1414 and before his departure, with the help of his lawyer, Jan of Jesenice, Hus prepared his defence documents and three speeches that he hoped to deliver before the Council: *Sermo de pace, De sufficiencia legis Christi* and *De fidei sue elucidacione*. Hus and his entourage (a member of which was also a scribe of the university legation Petr of Mladoňovice, who depicted Hus's fate from his preparation in Prague to his death at the stake in the *Report of Master Jan Hus in Constance*) left Krakovec Castle on 11 October and arrived in Constance on 3 November, two days before the council began. Once in Constance, Hus received Sigismund's safe conduct that was supposed to accompany him on his journey. His enemies also started to gather in Constance, especially Štěpán of Pálec and Michal de Causis.

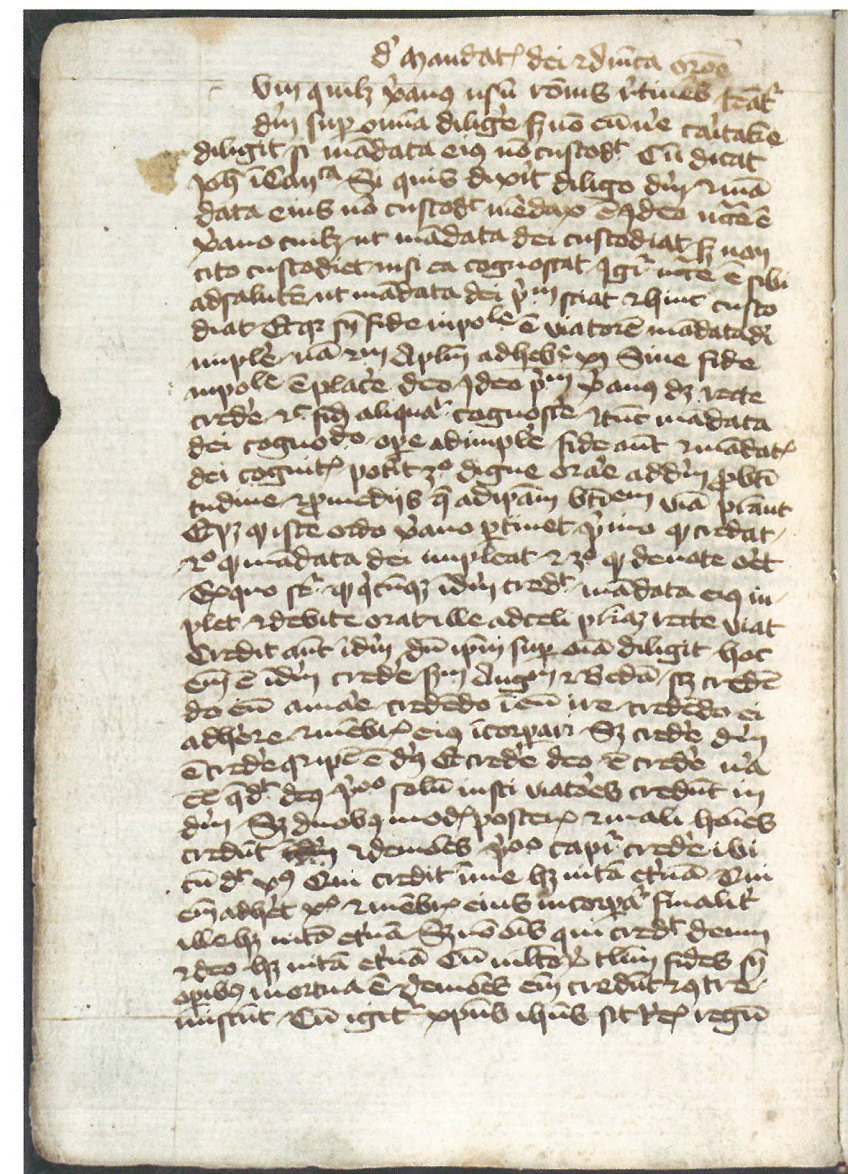
At some point in November, Hus received a request from his friends in Bohemia to provide his opinion of the lay communion of both kinds that started to be practised even before he had left the country. Based on treatises by Jakoubek of Stříbro and Nicholas of Dresden that he most likely received together with the request, he wrote an essay on the communion of the blood of Christ in the form of wine, using arguments from the Bible and arguments by ecclesiastical authorities that he used to support his idea that laymen are allowed and benefit from the communion of the blood of Christ in the form of wine. Compared to the situation in Bohemia, his treatise was not strong enough and did not satisfy his friends. Therefore, Hus had to return to the question of chalice communion, but only in his letters from prison. On 28 November, he was arrested in the house of widow Fida, where he was staying, and put into jail at the cardinals' command.

Hus's first prison, where he spent almost four months, was the Dominican Monastery at Lake Constance. Soon after his imprisonment, Hus fell ill, which made the work of the investigation committee a little more difficult. Regardless, articles of accusation were prepared and submitted to Hus. These included both accusations from 1410; in addition, Hus was supposed to provide his opinion of 45 articles from Wycliffe's treatises that he allegedly preached, and of 42 articles that were chosen from his treatises, especially from *On the Church (De ecclesia)*, by Štěpán Pálec.

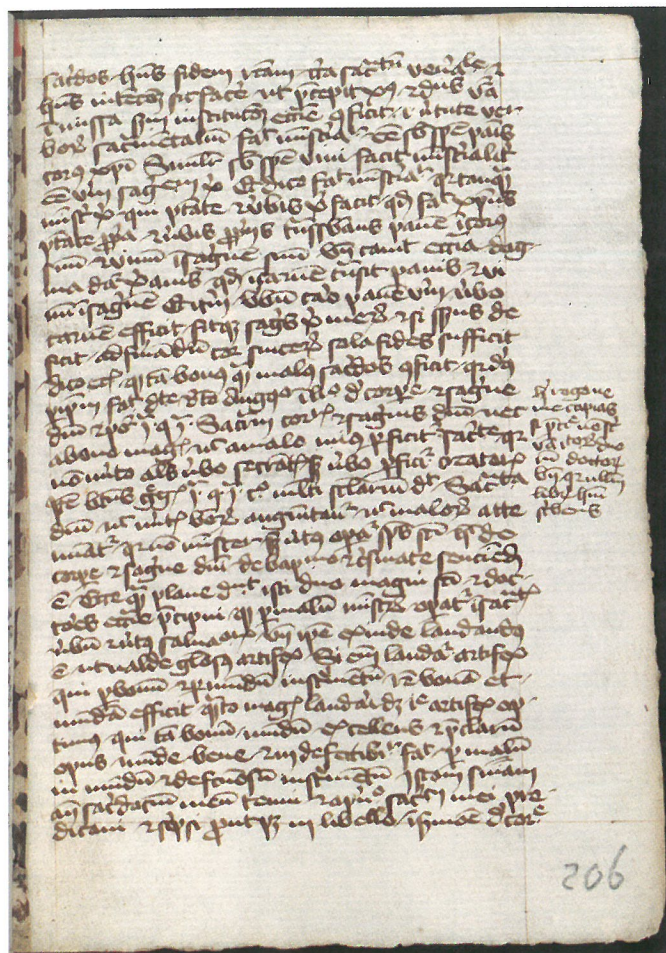
The prison did not silence Hus the writer. He was watched by five guards, mostly Italians, who not only allowed his correspondence with friends (from early January 1415 to 24 March, Hus wrote and sent 12 letters), but Hus was also able to write seven rather smaller pieces that are referred to as the Treatises of Constance: *De mandatis Domini et Oracione Dominica, De peccato mortali, De cognicione, De tribus hostibus hominis, De penitencia, De matrimonio* and *De sacramento corporis et sanguinis Domini*. Most of his works were intended to educate or were written at the request of his jailers.

In the evening of 24 March, Hus was taken to Bishop Gottlieben Castle where the conditions were much harsher. He was treated somewhat better in his last prison in the Minorite Monastery. His proceedings, which took longer because of Pope John XXIII's escape from Constance and his subsequent arrest and removal, was addressed by the Council's committee for ecclesiastic matters under the chairmanship of Cardinal Pierre d'Ailly. Hus was finally awarded a public hearing between 5 and 8 June, but it did not quite meet his ideas. The committee insisted that he withdraw his teaching and he was urged to do so by the beginning of July. However, Hus did not change his opinions and so he was sentenced.

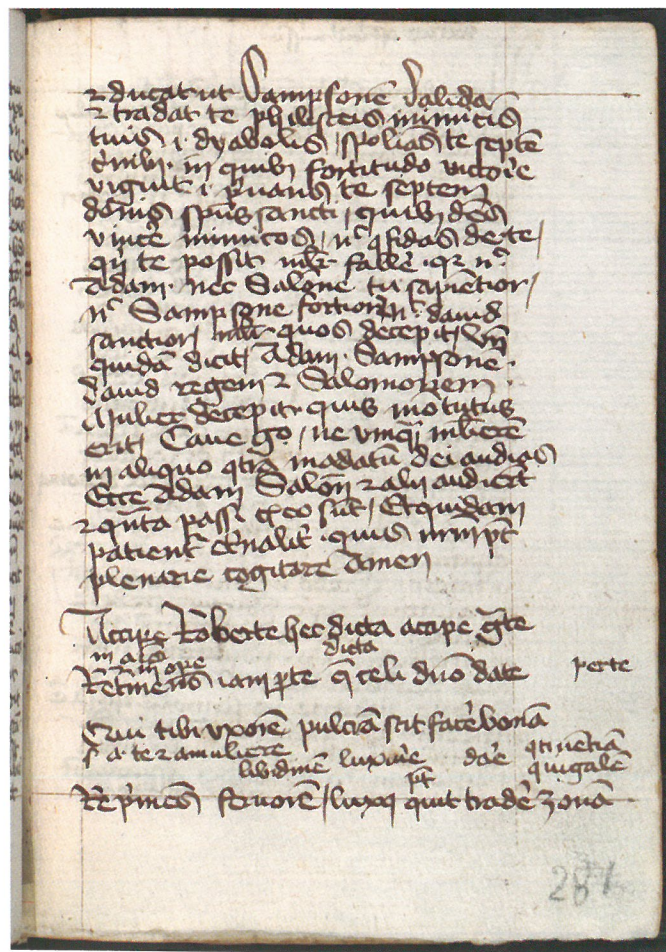
The end of Hus' life is described in the *Annals of an unknown Hussite author*: “In the year of Our Lord 1415, on a Saturday after the day of Saint Procopius, Master Jan Hus, a man of exemplary life and morals, was burned to death as an obstinate heretic, tied to a stake with chains at the Council of Constance, based on false testimonies by witnesses without ever being heard and his ashes were thrown into the Rhine so Czech people could not worship them as a relic.”

Jan Hus: *O přikázáních Páně a modlitbě Páně*. MZK v Brně, sig. Mk 108, fol. 211v. – Jan Hus: *Über die Gebote des Herren und das Gebet des Herren*. Mährische Landesbibliothek Mk 108, fol. 211v. – Jan Hus: *De mandatis Domini et Oracione Dominica*. Moravian Library Mk 108, fol. 211v.

Jan Hus: *O svátosti těla a krve Páně*. MZK v Brně, Mk 108. Glosa na okraji folia 206r obsahuje Husovo upozornění, že neměl v žaláři knihy, a tak citáty nemusejí být uvedeny přesně. – Jan Hus: *Über das Sakrament des Leibes und des Blutes des Herren*. Mährische Landesbibliothek Mk 108. Die Glosse am Rande des Folios 206r beinhaltet Hus' Anmerkung, dass er keine Bücher im Kerker hatte. Und so müssen die Zitate nicht zwingend genau sein. – Jan Hus: *De sacramento corporis et sanguinis Domini*. Moravian Library Mk 108. A comment on the edge of folio 206r contains Hus's notice that, since he had no books in prison, the quotations may not be accurate.

Jan Hus: *O manželství*. MZK v Brně, Mk 110, fol. 281r, kde je vidět závěrečnou dedikaci žaláři Robertovi v podobě veršů. – Jan Hus: *Über die Ehe*. Mährische Landesbibliothek Mk 110, fol. 281r, wo die Abschlussdedikation an den Gefängniswärter Robert in Form von Versen zu sehen ist. – Jan Hus: *De matrimonio*. Moravian Library Mk 110, fol. 281r, which features a final dedication to jailer Robert in the form of verses.

Počátky utrakvismu

„V průběhu roku 1414 začalo být podáváno přijímání pod obojí způsobou v kostelech svatého Michala a svatého Martina na Starém Městě pražském.“

Anonymní analista vylíčil, jak začala být roku 1414 podávána krev Páně laikům ve dvou pražských kostelech. Tato událost však měla svou předehru, kterou nezachycují žádné kroniky, ale svědectví můžeme vyčíst z literárních děl, jež v té době vznikla.

Přijímání pod obojí způsobou bylo zavedeno při Poslední večeři Páně, jak o tom svědčí evangelia i apoštol Pavel, provozovala ho prvotní církev, jež byla vzorem všech, kteří kritizovali poměry v církvi současné, a tento úzus trval až do 13. století. Opuštěn byl ne proto, že by bylo podávání vína z kalicha zakázáno, ale protože bylo velmi nepraktické – čeští utrakvisté psali o nedbalosti a lenivosti kněží. Původcem myšlenky podávání z kalicha byl Jakoubek ze Stříbra, který byl inspirován eucharistickými texty Matěje z Janova, otázka kalicha byla důkladně prodiskutována mezi reformně naladěnými mistry a tázán byl zřejmě i Jan Hus. Další vývoj přináší první propagační spisy, první polemiky, první vysluhování podobojí laikům i první zásahy církevní moci. Ještě než se Mikuláš z Drážďan obrátil ke kněžím s plamennou výzvou, aby začali podávat pod obojí způsobou, Jakoubek ze Stříbra vystoupil na univerzitě a poprvé se utkal s nejnámennějším odpůrcem kalicha Ondřejem z Brodu. Katolická strana nebyla reprezentována jen tímto učeným teologem, ale postupně se proti kalichu vymezují i další Husovi odpůrci. Ještě před svým odjezdem do Kostnice se negativně vyjádřil i mistr Štěpán Pálec. To už možná kalich opustil pole teoretických spisů a byl uváděn do praxe. Reakce přišla rovněž z oficiálních míst církevní správy: zákaz kalicha padl na pražské synodě. Neměl však žádný účinek.

Praktický utrakvismus zřejmě vzbudil rozpaky i mezi Husovými stoupenci. A tak se pražští utrakvisté obrátili do Kostnice na mistra Jana, aby se k němu vyjádřil. Z tohoto důvodu byla napsána Husova kvestie *O přijímání krve Kristovy pod způsobou vína*. Jestliže však Hus řeší otázku, že laikům je dovolené a prospěšné přijímat krev Páně, v Praze v té době byli mnohem dále, protože Jakoubek od prvotních úvah o tom, že přijímat z kalicha je pro laiky dovolené a prospěšné, dospívá k názoru, že kalich je Božím příkazem nutným pro spásu. Situaci, která nastala v Čechách nebo alespoň v hlavním městě, zřejmě zachytil husitský kněz Jan Čapek ve své veršované skladbě *Otázka nyní taková běží*. A své příznivce neuspokojil ani Hus svým listem z vězení, protože je odkázal na církevní autoritu – mají si vyžádat svolení papeže. Tento list byl napsán na začátku roku 1415, roku, který do událostí zasáhl způsobem zcela zásadním.

Už od začátku roku bylo patrné, že se tábory příznivců i odpůrců kalicha rozrůstají. Proti kalichu vystoupil kazatel z Betlémské kaple kněz Havlík, bývalý Husův spolupracovník, který nesouhlasil s Jakoubkovým tvrzením, že podávání z kalicha je Božím příkazem. Jeho opozici však smetl anglický lolard Petr Payne, který teprve nedávno přišel do Prahy, a Mikuláš z Drážďan, který reagoval v době, kdy už zasáhla v tu dobu nejvyšší církevní autorita – kostnický sněm.

Zprávy o utrakvismu, které se do Kostnice dostávaly z Čech, byly tak alarmující, že koncil na svém XIII. zasedání 15. června 1415 přijímání laiků z kalicha zakázal. Třebaže tresty hrozící těm, kdož by neuposlechli, byly přísné – mají být trestáni jako kacíři, české příznivce kalicha neodradily. Vždyť přesně za tři týdny po vydání zákazu na kostnické hranici naposledy vydechl Jan Hus, a tak byl odpor proti koncilu veden jedním duchem.

Už roku 1415, před zákazem i po jeho vyhlášení, příznivců i odpůrců kalicha výrazně přibývalo. A leckdy jsou to stejní mužové, kteří již předtím vystoupili proti Janu

